

Міністерство освіти та науки, молоді і спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра культурології

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

**Альманах
наукового товариства «Афіна»
кафедри культурології**

ВИПУСК 11

Засновано у 2003 році

Рівне - 2011

ББК 71.0**А 43****УДК 008:168.522**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ: Альманах наукового товариства „Афіна” кафедри культурології. – Вип. 11 / За ред. проф. В.Г. Виткалова. – Рівне: РДГУ, 2011. – 199 с.

Головний редактор:**Виткалов В.Г.**кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри культурології РДГУ (голова редколегії)**Редакційна колегія:****Афанасьєв Ю.Л.**доктор філософських наук, професор Київського університету
ім. Б.Грінченка**Баканурський А.Г.**доктор мистецтвознавства, професор Одеського національного
політехнічного університету**Виткалов С.В.**кандидат мистецтвознавства, доцент РДГУ,
відповідальний секретар, заступник редактора**Воробйов А.М.**

кандидат педагогічних наук, професор РДГУ

Дем'янчук О.Н.доктор педагогічних наук,
професор Луцького інституту розвитку людини „Україна”**Жилюк С.І.**

доктор історичних наук, професор РДГУ

Коваль Г.П.

доктор педагогічних наук, професор РДГУ

Кралуєк П.М.доктор філософських наук,
професор НУ „Острозька академія”**Круль П.Ф.**доктор мистецтвознавства,
професор Прикарпатського національного університету
ім. В.Стефаніка**Кушнарєнко Н.М.**

доктор педагогічних наук, професор ХДАК

Поніманська Т.І.

кандидат педагогічних наук, професор РДГУ

Постоловський Р.М.

кандидат історичних наук, професор РДГУ

Стоколос Н.Г.

доктор історичних наук, професор РДГУ

Троян С.С.

доктор історичних наук, професор РДГУ

Черніговець Т.І.кандидат педагогічних наук, доцент РДГУ,
голова СНТ „Афіна”**Швецова-Водка Г.М.**

доктор історичних наук, професор РДГУ

Яремко-Супрун Н.О.

доктор мистецтвознавства, професор РДГУ

Рецензенти:**Арцишевський Р.А.**доктор філософських наук, професор Волинського
національного університету ім. Лесі Українки**Брилін Б.А.**доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного
педагогічного університету ім. М.КоцюбинськогоНауковий редактор і упорядник випуску – **проф. Виткалов В.Г.****ISBN 978-966-8424-77-9**

Редакція не завжди поділяє точку зору автора. За точність наведених цитат, імен, прізвищ, дат відповідальність несуть автори.

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 5 від 30.12.2011 р.)Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 15561-4033 Р.
Зареєстровано Міністерством юстиції України, наказ № 1489/5 від 18.08.2009 р.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011

УДК 7.012+371.671

Чернюшок О.В. – канд. пед. наук,
доц. кафедри образотворчого та
декоративно-прикладного мист-ва РДГУ

Структурний аналіз композиції у методиці викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва

У процесі підготовки вчителя образотворчого мистецтва важливе місце має формування вміння педагогічного керівництва образотворчою діяльністю учнів на заняттях із тематичної та декоративної композиції.

Система візуальної підготовки майбутнього педагога полягає в тому, що основну частину своїх методичних умінь, студент повинен набувати через власну художню практику – на заняттях із живопису, рисунку, спецкомпозиції, роботи в матеріалі. Проте в педагогічній діяльності вчителя образотворчого мистецтва існує ще один не менш важливий напрям – розвиток в учнів художнього сприйняття мистецьких творів. На заняттях, бесідах, у процесі аналізу підбраного візуального ряду творів живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва, педагог повинен закласти основи художніх знань, активізувати інтерес до мистецтва, викликати бажання самостійно спілкуватися з художніми творами. Отже, структурний аналіз композиції однозначно повинен бути присутнім на заняттях – лекціях з історії мистецтва, методики викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, кольорознавства, спецкомпозиції та роботи в матеріалі.

Композиція властива практично всім видам мистецтва. За законами композиції створюються твори музики, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-прикладного мистецтва, літератури, а також театру і поезії [3]. Вивчення проблеми композиції не піддається сумніву на даному етапі розвитку суспільства. Утім, потужні потоки візуальної інформації, яку одержують сьогодні студенти, здобуваючи художній фах, зовсім не є гарантією формування бажаної естетично збагаченої культури сприйняття.

У даному випадку кількісні показники не переходять у якісні. Шляхи, щоб такий перехід реально втілювався, повинна віднайти педагогічна методика. Розвиток композиційного мислення – дуже складний процес. У його ході – вміння спілкуватися на мові мистецтва, будувати «образотворчі образи» і «контексти» [3].

У даному випадку доцільна аналогія з викладанням мови. Форми мови, якими володіє і вміє користуватись учень або студент, можна довести до його свідомості шляхом морфологічного або синтаксичного аналізу в практичних вправах. Постійний зв'язок змісту з формою потребує, щоб викладач або вчитель ніколи не розглядав частини мови і окремі форми самі по собі, а постійно їх уявляв в органічному цілому, тобто в окремому реченні або абзаці.

Викладач художніх дисциплін може взяти чимало позитивного з даного досвіду. Для структурного аналізу композиції художньої форми можна поєднати, виходячи з вищесказаного, синтаксично-морфологічний підхід з «анатомуванням» художнього твору, що може стати необхідним кроком у процесі його пізнання як цілісного змістового вираження митця [3]. Розкриваючи відповідний контекст композиції твору, ми виходимо на рівень його «психології», а далі – «філософії», вступаючи в діалог з особистістю автора та його твору. Доцільно використати тенденцію, що полягає в «комплексному вивченні» художньої творчості, синтезі різних наукових досліджень, а саме таких, як «психологія сприйняття», «механізм процесу мислення», «мистецтвознавчий аналіз твору», «філософія та психологія мистецтва».

Традиційне протиставлення раціонального чуттєвого, мабуть, у більшій мірі зберегло свою силу саме в галузі мистецтвознавства. Немає потреби наводити приклади, щоб показати як фахівці акцентують протиставлення, віддаючи перевагу «живому відчуттю». Розмежовуючи розум і відчуття не обов'язково, достатньо навіть поверхово поглянути лише на назви психологічних досліджень, а саме: «візуальне мислення», «розумне око» і т.д. Тобто сприйняття зорієнтовано на певний «категоріальний апарат». Визнавши це, можемо прийти до сприйняття в межах образотворчої діяльності. Відповідні тези відображені Р.Археймом [1; 21]. Все це потребує певного поєднання і розглядається як єдність логіки та інтуїції, раціонального і емоціонального в єдиному процесі аналізу і певної алгоритмічної послідовності. Алгоритм структурного аналізу композиції полягає в певній

визначеній послідовності розгляду складових побудови композиції твору мистецтва. При цьому історичний аспект не є основоположний, а основний акцент фокусується на композиційній структурі, її відповідності та зв'язку з темою. Інші складові: лінійне, пластичне, колористичне рішення, образно-асоціативні стильові якості розглядаються в контексті умовної геометрії композиційної структурної будови. Технічні та технологічні особливості підпорядковуються вищезгаданим складовим. Для студентів основний інтерес полягає в аналітичному розгляді композиції з подальшими узагальненнями, що дозволяє цілісно сприймати твір мистецтва. Відчуття і сприйняття мистецького твору є першим етапом у процесі аналізу. Сам процес відчуття і сприйняття пов'язаний з осмисленням і віднесенням до певного класу явищ того, що суб'єкт процесу відчуває і бачить. Цей вид перцептивної діяльності є процесом категоризації, у ході якого людина робить логічний висновок, класифікує одержані сенсорні сигнали і в такий спосіб забезпечує зворотній зв'язок із зовнішнім об'єктом [2]. Оскільки формування суб'єкта образу того чи іншого явища включає акти виявлення інформативних ознак їх аналізу, порівняння відбору, абстрагування сприйняття є першим і обов'язковим етапом будь-якого розумового процесу. Дане твердження дає базову основу для розуміння особливостей художнього сприйняття, що вимагає не тільки логічного осмислення одержаної інформації, але й потреби усвідомлення образно-символічного змісту художнього твору. У процесі сприйняття обов'язково відбувається поєднання глядацької реакції і думки, виникає понятійне, духовне тлумачення баченого.

Наведені міркування дають підстави розуміти внутрішню суть художнього сприйняття, його рівень культури, розвинену здатність суб'єкта осягнути й оцінити, емоційно пережити і осмислити те, що сприймається. З метою фіксації збагаченого рівня художнього сприйняття використовується категорія «сприйняття мислення», тобто в такий спосіб позначається взаємозв'язок інтелектуально-логічних та емоційно-інтуїтивних актів художньо-пізнавальної діяльності, а також обов'язкових ознак художнього сприйняття – адекватності та індивідуальності.

Різне тлумачення ролі даних ознак процесу сприйняття у педагогічно-керованому процесі художнього пізнання супроводжує процес розвитку мистецької освіти і становить суть вибору методів впливу на особистість – надання пріоритету авторитетним джерелам аналізу твору, а відтак готовим результатом критичного аналізу форми, або стимулюванню готовності до власних оцінок творів мистецтва. Але використання другого методу потребує наявності попереднього досвіду художнього сприйняття (аперцепції).

Отже, перший етап аналізу композиції спрямований на загальне орієнтування в художній формі, в її складових компонентах. Характер тематики дає можливість сфокусувати увагу на цілісному сприйняттю, першому враженню.

Другим етапом аналізу композиції є перехід сприйнятої інформації в аналітичний її розгляд, тобто починається дія мислительної складової даного процесу. Дана складова пов'язана з переходом від перцепції сенсорної інформації до освоєння виразно-сміслових значень художньої форми. Вона характеризується прагненням суб'єкта сприйняття «прочитати» твір, вловити його суть, зрозуміти при цьому роль тих чи інших засобів художньої мови. На даному етапі проходить аналіз та синтез того, що виділяється шляхом аналізу, потім абстрагування та узагальнення, які є вихідним від них. Закономірність цих процесів полягає у взаємопов'язаності, що становить суть мислення. Абстрагування дозволить виділити необхідні для аналізу твору сторони художньої форми, виділити їх від інших. Узагальнення дозволяє повернутись знову до цілісності сприйняття композиційної структури в контексті твору.

Подальший розгляд художнього твору потребує уваги з позиції оціночно-орієнтаційної діяльності, яка базується на індивідуальності суб'єкта процесу аналізу твору мистецтва. Тобто третім етапом аналізу є оцінка виявлення власного, індивідуального відношення до ціннісних особливостей художнього твору. Художньо-образний зміст завжди викликає в особливості певну реакцію, індивідуальні асоціації, основою яких є особистий життєвий та художній досвід. Асоціативне мислення, інтуїція, виявлення тих чи інших аспектів твору, осягнення його глибокого «під текстового» змісту знаходить своє вираження в художній оцінці, оскільки диференційоване сприйняття завжди супроводжує переживанням художньої цінності [4]. Такий багатосаровий процес аналізу композиції дає позитивний результат у практичній художній діяльності, підвищує загальний розвиток методики викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, кольорознавства. Нами використовуються активні форми роботи, спрямовані на формування педагогічних умінь у студентів: проблемні бесіди, візуальне опитування, тестові завдання,

підбір словесних та зображувальних аналогів, відбір ключових слів до аналізу творів та інші прийоми. Нагромаджений досвід проведення занять дозволяє рекомендувати відібрані методи до більш широкого використання в підготовці вчителів образотворчого мистецтва та керівників гурткової роботи.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що дана проблема безпосередньо пов'язана не тільки з самим процесом методики викладання композиції, але й з розвитком візуальної культури підростаючого покоління, тому що значення візуальної культури сприйняття не менше, ніж значення культури мовного спілкування, яке є проблемним в українській спільноті.

Джерельні приписи

1. *Арнхейм Р.* Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм. – М., 1974.
2. *Брунер Д.* Психология познания за пределами непосредственной информации / Д. Брунер. – М., 1977. – С. 15-16.
3. *Волков Н.Н.* Композиция в живописи / Н.Н. Волков. – М., 1978. – С. 27-33.
4. *Естетика: Підручник* / За заг. редакцією Л.Т. Левчук. – К., 1997.
5. *Шорохов Е.В.* Композиция / Е.В. Шорохов, Н.Д. Козлов. – М., 1978.
6. *Яремків М.* Композиція: творчі основи зображення / М. Яремків. – Тернопіль, 2005.

Резюме

Розглядається проблема аналізу композиції художніх творів на лекційних і практичних заняттях із методики викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Обґрунтовуються етапи мистецтвознавчого аналізу та його зв'язок із педагогікою та психологією сприйняття.

Ключові слова: структурний аналіз, композиційне мислення, перцептивна діяльність, абстрагування.

Summary

A structural analysis of composition is in methodology of teaching of fine and decoratively-applied art

The article considers the problem of composition analysis of the artworks at the lectures and practical studies of Teaching Methodology of Visual and Decorative Arts. The stages of art criticism analysis and its connection with pedagogy and psychology of perception are specifically substantiated.

Key words: structural analysis, composition thought, activity, abstracting.

Зміст випуску

Постоловський Р.М. Наукова діяльність як важливий чинник формування сучасного фахівця та становлення держави	3
Виткалов В.Г. Вітчизняна культура в сучасній науковій думці	5
Розділ І.	
Художня практика України в історичній ретроспективі	9
<i>Ластовецька-Соланська З.М.</i> Деякі аспекти взаємодії музики та літератури	9
<i>Сабадаш Ю.С.</i> Політика і художня культура як основа пробудження національної свідомості	13
<i>Тарчинська Ю.Г.</i> Творчість Ф.Шопена – еволюційний етап розвитку фортепіанного мистецтва	17
<i>Дедю О.</i> Культурно-мистецькі взаємини Юліуша Словацького та Фридерика Шопена	20
<i>Луценко Н.А.</i> Інтегративна творчість Івана Франка	24
<i>Гаврилів Г.</i> Мистецьке об'єднання як джерело передачі художнього досвіду	28
<i>Талах І.І.</i> Євангельські сюжети у творчості художника Миколи Ге	30
<i>Кречко Н.М.</i> Репертуарна політика та концертна практика провідних академічних хорових колективів України як фактор розвитку вітчизняної хорової культури 60-80-х рр.	36
<i>Тракало О.М.</i> Європейський джаз другої половини ХХ століття	41
<i>Лобан Т.</i> Мерс Кенінгем – видатний балетмейстер американського танцю модерн	45
<i>Петлій С.</i> Передумови виникнення психоделічної музики як складової масової культури	48
<i>Мельничук С.Ф.</i> Культурні контакти Великої Волині та Слобожанщини	52
<i>Сідлецька Т.І.</i> Особливості репертуару народно-оркестрових колективів на сучасному етапі	56
<i>Виткалов С.В.</i> Сучасна театральна Рівненщина: вектори творчості	60
<i>Романюк А.М.</i> Розвиток бандурного мистецтва на Дубенщині	63
<i>Сахарчук Р.В.</i> Концертні транскрипції народної музики: «Жайворонок» Г. Дініку	67
<i>Місанчук І.</i> Естрадне вокальне мистецтво Волині (1991-2011): напрями розвитку та постаті	70
<i>Дударець В.М.</i> Культурно-видовищні установи та принципи їх організації і формування в дизайні	73
<i>Кушнар'єв В.В.</i> Використання засобів масової інформації для реклами культурного туризму: проблеми взаємостосунків	76
<i>Нікольченко Ю.М.</i> Давид Ігорович і початок політичної дезінтеграції та князівських міжусобиць у Київській Русі наприкінці XI – початку XII століть	81
Розділ ІІ.	
Теоретико-методологічні основи збереження народних традицій	89
<i>Мельничук С.Ф.</i> Харківська цимбальна школа як культурний феномен	89
<i>Ціхоцька Т.В.</i> Українська весняна музична обрядовість: історія виникнення та жанрова характеристика	92
<i>Сташук О.А.</i> Декоративно-прикладне мистецтво Рівненщини у творчих постатях: Василь Познік	95
<i>Ясковець О.В.</i> Традиції українського писанкарства: етнорегіональна специфіка (за матеріалами Корецького району Рівненщини)	99
<i>Ланчук О.О.</i> Соломоплетіння як вид декоративно-прикладного мистецтва	102
<i>Поліщук О., Богдан З.</i> Виховний потенціал музичних творів з тематикою фольклорного походження	106
<i>Яковська С., Шуль Г.</i> Українська народна пісня та романс як засоби національного музичного виховання	109

<i>Сокоп Т.М.</i> Дерманська Свято-Троїцька жіноча обитель – відродження духовного осередку Волині	112
---	-----

Розділ III.

Освіта і виховання як основа розвитку культури XXI століття	117
--	------------

<i>Радковська Л.М.</i> Духовне виховання молоді як складова освітньо-культурного процесу	117
--	-----

<i>Крижановська Т.І.</i> Активізація навчальної діяльності майбутніх вчителів музики у процесі вивчення творчості М.Лисенка	120
--	-----

<i>Буцяк В.І., Турко Н.Є.</i> Деякі аспекти підготовки студентів до позакласної роботи з дисципліни «Основний музичний інструмент»	123
---	-----

<i>Жабчик О.М.</i> Музично-виконавська майстерність як художньо-педагогічна проблема	126
--	-----

<i>Тарчинська Ю.Г.</i> Стилевідповідне інтонування як основа інструментального навчання	131
---	-----

<i>Мельничук Л.В., Хватаєва І.В.</i> Особливості вокального інтонування і основні етапи роботи над ним на заняттях з фортепіано	135
--	-----

<i>Андрущак Б., Смокович Т.</i> Формування виконавського стилю в контексті фортепіанної підготовки вчителя музики	138
--	-----

<i>Степанець Л.І.</i> Дитячий аматорський театр як інститут соціалізації творчої особистості	142
--	-----

<i>Хролець О.І.</i> Особливості становлення елементів дитячої субкультури у молодшому шкільному віці	147
---	-----

<i>Панасюк Р.П.</i> Музично-ритмічне виховання в початкових класах (на прикладі «Ритмічної гімнастики» Емілі Жак-Далькроза)	149
--	-----

Розділ IV.

Професійна педагогічна діяльність як культурний феномен	154
--	------------

<i>Скнар О.І.</i> Модернізація змісту, форм і методів виховання студентської молоді в контексті нової парадигми виховної роботи	154
--	-----

<i>Янжула О.В.</i> Теоретичні засади категорії «культурні цінності» в аспекті полікультурної освіти	158
--	-----

<i>Волошина Л.П.</i> Особливості музичного супроводу у різних аспектах уроку класичного танцю	162
--	-----

<i>Скоцький А.В.</i> Основні принципи та специфіка будови уроку джаз-модерн танцю	166
---	-----

<i>Вихованець А.А.</i> Ансамблева гра в духовому оркестрі	169
---	-----

<i>Лісовик Н.</i> Формування професійних умінь і навичок фортепіанної техніки	172
---	-----

<i>Науменко М.О.</i> Проблеми викладання диригування в умовах педагогічного навчального закладу	176
--	-----

<i>Дем'янюк О.І.</i> Технологія формування передумов вокально-інтонаційної культури студентів спеціалізації «Хорове диригування»	179
---	-----

<i>Добичина С.О., Конопльова С.Ю.</i> Шляхи розвитку професійної підготовки майбутніх працівників закладів культури і мистецтв у сучасних умовах	183
---	-----

<i>Чернюшок О.В.</i> Структурний аналіз композиції у методиці викладання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва	186
---	-----

<i>Кучина Н.І.</i> Методика викладання дисципліни «Ділові комунікації» для студентів економічних спеціальностей ВНЗ	188
--	-----

<i>Жук В.М.</i> Використання фонду краєзнавчого музею як джерельної бази вивчення історії вітчизняної книги та бібліотечної справи студентами університету	193
---	-----

<i>Несін В.П.</i> Інформатизація сільських бібліотек: сучасний стан і перспективи розвитку	196
--	-----